

СЛАВКО ГОРДИЋ

АУТОШОВИНИЗАМ И КОСМОПОЛИТИЗАМ

Космополитизам не искључује љубав за свој народ и обрнуто – родољубље не искључује поштовање и дубоку наклоност за све вредно, човечно и лепо у великом свету. Рекло би се, штавише, да су највећи заљубљеници свог рода и дома истовремено и најистинскији грађани света. Говорећи само из видног угла ове куће, подсетимо на Исидору Секулић, Милана Кашанина и Бошка Петровића. Жар њихове српске и свесрпске љубави није гаснуо у сусрету с великим хуманистичким и културним, посебно књижевним и ликовним постигнућима страног света. А ми, обични смртници? Разликујући западне вредности од западних интереса, волимо као своје и оне с најдаљег запада, Емили Дикинсон, Вилијама Фокнера и Сола Белоуа, на пример. И оне с Далеког истока, из Кине и Јапана, чију древну поезију не престајемо да волимо – махом захваљујући надахнутом посредству Драгослава Андрића и Петра Вујичића – и кад, евентуално, не разумемо добро њихове данашње међудржавне односе и геостратешке релације са остатком света.

Да ли је и другде тако? Нису увек, дакако, ни они најбољи на добром путу, али је непобитно колико и утешно да и међу љутим противницима није ретко узајамно поштовање. Школски пример вековечног германско-словенског неразумевања, па и непријатељства, срећно ублажује истина о дубоком респекту, па и љубави за словенски свет једног Хердера, Грилпарцера, Рилкеа и Томаса Мана. И кад други хуле, они посвећују. Рилкеу је Русија једина земља која се граничи с Богом, док Ман, такође, има безмало побожан однос према „светој руској књижевности”.

После овог пучкошколског увода о поштовању туђег, упитајмо се, с истом мером јасноће (на рубу поједностављења), о љубави

за своје. Је ли она саморазумљива? Или, за понеког од нас, смисао и вредност увек пребивају негде другде? Да ли нас се још увек дотичу, рецимо, песме о „родној груди”, или је то у постмодерном, неолибералном и глобализованом свету поезија изгубљеног смисла? Нека нам као тест, или *temento*, послужи песма с поменутом синтагмом у наслову из пера Симе Пандуровића, спевана у мају 1918, кад му се чинило како су „...срушени вере старински олтари”, како „Срце ћути; пусти пред нама су пути; / Живот, то је кошмар, идеали – гробље.” Поента ове тугованке шампиона песимизма, међутим, подсећа како, упркос свему, „Једна лепа нежност још у нама живи.” Ево и завршне строфе „Родне груди”: „Само једна љубав не чили у пари / Пролазности; само једна се не мења; / Само своја земља не лежи у бари / Досаде; и поред свију искушења, / Све се више воли што се већма стари.” А коју годину раније, по накнадном присећању Вељка Петровића, један наш родољубиви поет „назвао је то осећање припадности народу и домовини, које може имати све степене истинске љубави, конкретизованим хуманистичким осећањем. Док год се не изроди, разуме се, у зверски шовинизам.” Сам Петровић пак, макар познатији по Стерији сродном горком патриотизму, написаће 1952. оглед „Патриотска поезија” у којем се неће устезати да, унеколико упркос нормама политичке коректности оног времена, наведе Силија Придома, коме је отаџбина „света и свирепо драга” као „строги брак једног племена и једног тла”.

Није, међутим, у одредишту наше теме ни родољубље као „конкретизовано хуманистичко осећање” ни „зверски шовинизам” као нехумана, опака злоупотреба и посувраћење тог осећања, мада та злоупотреба и није без дијалектичко-парадоксалне сродничке везе с феноменом којим се бавимо. А тај феномен је аутошовинизам и антишовинисти, „категиорија ’интелектуалаца’”, која, по једном недавном увиду епископа бачког Иринеја Буловића, „нажалост, постоји, и то само код нас”.

Да ли постоји, и откад, и откуд, питања су која нас све погађају, али и обавезују науку, поред осталог и ону њену грану чији је предмет социјална патологија. Да потезање ове синтагме није прејасно, или неумесно, покушаћемо показати једним лаичким осведочењем. Читајући, наиме, затворске мемоаре једног песника и лекара који је проживео пет година (1950–1955) у стаљинским логорима Чехословачке, застајемо пред судбином једног међу стотинама његових недужних сапатника, коју он именује као „једини случај самооптуживања, аутоказације, који сам срео по затворима”. Несрећник који је себе оптуживао, без кривице и без принуде, био је интелектуалац, са докторском титулом. Сад нам се намеће питање:

ако је тако редак и недокучив случај индивидуалног самооптуживања, како објаснити у овој земљи прилично честу појаву оптуживања сопственог народа и отуд проистеклу безмало модну учесталост навика, гестова и текстова које с мучнином али и одговорно називамо аутошовинизмом?

Остављајући овај пут по страни неке од најболнијих државно-националних тема, као што је косовометохијска, или она лингвистичко-поетичка, узрокована чудовишним распарчавањем и унижавањем српског језика – тема чији третман неретко показује аутодеструктивну природу службеног незнања, нехаја и спремности на кобне уступке, о чему смо већ расправљали под овим кровом и другде – само ћемо језиком свеprisутних примера и њиховом могућном предисторијом покушати да укажемо на злосрећну специфичност српског аутошовинизма, утолико невероватнијег што се гнезди управо у народу чија историја и култура имају изразито слободарски карактер.

Одакле да почнемо? Можда од оних пажљиво излепљених флајера по стаблима и зидовима универзитетског кварта на којима је у години обележавања 200-годишњице Првог српског устанка писао: „1804–2004, два века српског национализма”. Можда ова инверзија односа према дахијама и Карађорђу није никакав екстрем, већ управо парадигма тзв. ревизије историје и реформе наше свести. Наредна велика годишњица је навела актере тог реформског инжењеринга да нас опет поуче, овај пут поводом имена и дела Гаврила Принципа и његових другова, како нам ваља плакати не над својим већ над туђим гробовима. „Медијске вештице” – хвала непознатом аутору ове синтагме – годинама увећавају или чак измишљају искључиво наше кривице у овом и минулом времену. Водећи спољнополитички сарадник водећег нашег дневника годинама самодопадно и цинично багателише нашу косовску муку. Поменути „вештицама” и сејачима самомржње иду на нерве и Хандке, и Данијел Арно, и онај грчки потпоручник Маринос Рицудис, који је одбио наређење да се са својим бродом укључи у агресију на СРЈ.

Наведени и толики други, непоменути примери и призори манифестног аутошовинизма имају, нажалост, у духу и језику наше свакодневице плодно тле. Део наше елите не може без подругљивог призвука поменути отаџбину, патриотизам, традицију, гусле и ћирилицу, поготово не појмове и лексеме из света вере и цркве. Једини духовит народ између Беча и Цариграда, како је бар мислио Дучић, данас именицу сељак користи, безмало искључиво, као пејоратив и дисфемизам. А не тако давно, да парафразирамо Вука, у Србији и није било других житеља осим сељака. И врло је редак случај у свету, по налазу наших великих историчара и пе-

сника, да су, као у нашем случају, управо сељаци у вековима неслободе били носиоци државотворне свести. Да и не помињем самозваним елитистима незнано или немило уверење у свему толико међусобно несличних Дучића, Ћосића и Сретена Марића о аристократизму српског сељака. Неко ме је недавно, овим поводом, подсетио и на Јована Цвијића.

Кашанин је негде забележио да смо ми мали народ с психологијом великог народа. Бојати се да смо данас на путу малог народа с мало самопоштовања и самопознања. Низу илустрација, можда махом партерних, додаћемо још две. Најпре пример надобудног младог критичара из Браничевског округа који поредећи прву реченицу романа *На Дрини ћуприја* с првом реченицом једног Маркесовог романа изводи закључак о безнадној анахроности и беди наше књижевности. Потом подсећам на вероватно вам знану несразмеру између ћутања о јунацима изгинулим на Кошарама и опште књижевне и филмске симпатије за дезертере и све саможиве бегунце у тзв. нормални свет и нормални живот. Није овде, дакако, реч о естетички легитимном шарму негативног јунака, већ о симптому недомисливе инверзије вредности, која је заправо сржно питање наше данашње расправе.

Ево, на крају, и предлога да се после десетак наших десето-минутних дискусија неко одважи на комплекснији, дугорочнији оријентисан пројекат о феноменима издаје, аутошовинизма и аутокаузације у нашој прошлости и садашњости. Рајетински синдром, или „подложничка свијест”, како је честити Станко Кораћ именово етику и политику дела наших сународника у Хрватској, заслужују пажњу колико и друге научноистраживачке теме, поготово оне измозгане, тричаве, или тајним језиком замаскиране. Колико је, рецимо, и данас у нама и међу нама неизбрисаних отисака хабзбуршко-коминтерновске оптужбе о великосрпском хегемонизму? И колико стварно знамо о распламсалој сатанизацији српске културе на планетарној дијагонали од Новог Зеланда до Канаде, с нажалост тако предвидљивим њеним епицентром у тзв. региону? Каква је пак веза и дослук инспиратора и актера западне антируске хистерије, чији је стратешки дискурс, судећи по књизи Норвежанина Ивера Б. Нојмана, поодавно битан чинилац у формирању европског идентитета, са побудама и учинцима оних који у нашем народу постојано прихрањују и туђом и домаћом руком засејано семе самомржње и самооптуживања?

Дијагноза? Терапија? Прогноза? Понешто ваљда зависи и од нас, од оног што чинимо, говоримо и пишемо, разликујући, рецимо, у фамозном политичком реализму трезвену и далековиду одговорност од кукавичлука из комоције.